

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้วยนวัตกรรมเพื่อชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท: กรณีศึกษาตำบลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยพายัพอีสเทิร์น เทคบาลตำบลสารภี ภายใต้การสนับสนุนด้านแหล่งทุนจากสกว. ผลจากการทำงานร่วมกับกลุ่มองค์กรภาครัฐและภาคประชาสังคม ในเขตพื้นที่ตำบลสารภี พบว่าปัญหาที่เป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนของพื้นที่ คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม อันเกิดจากลักษณะชุมชนซึ่งเป็นชุมชนกิ่งเมือง มีผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมหลายประการ อาทิ การเคลื่อนย้ายของประชากรแรงงานที่เข้าไปทำงานในเมือง ประชากรที่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สภาพภูมิศาสตร์ของตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงตามเส้นทางคมนาคมที่ตัดผ่าน การทำเกษตรกรรมจะน้อยเพราะพื้นที่ถูกนายทุนกว้านซื้อ ขาดการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา กลุ่มอาชีพ ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในตำบล

ผลสรุปจากการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องรวมถึงการศึกษาบริบทพื้นฐานของระบบการจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยพายัพอีสเทิร์น คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการกำหนดโจทย์ในการวิจัยเป็น ๒ ประเด็นคือ ๑) จะทำอย่างไรจึงจะสามารถพัฒนาชุมชนในลักษณะชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบทให้มีนวัตกรรมเพื่อชุมชน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแบบมีองค์รวมและเป็นรูปธรรม และ ๒) ระบบและกลไกที่เหมาะสมกับการวิจัยเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยพายัพอีสเทิร์นเป็นอย่างไร โดยในการดำเนินการตามโจทย์ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อให้เกิดนวัตกรรมเพื่อชุมชนที่เหมาะสมกับชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบทใน ๓ ด้านคือ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม และ ๒) เพื่อปรับปรุงระบบและกลไกการวิจัยเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยพายัพอีสเทิร์น โดยกำหนดพื้นที่ในการวิจัยคือกลุ่มชุมชนในตำบลสารภี อำเภอสารภี จ.เชียงใหม่ และดำเนินการศึกษากลุ่มประชากรจำนวน ๓ กลุ่มได้แก่ องค์กรภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลสารภี, องค์กรภาคการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพายัพอีสเทิร์น และโรงเรียนหรือสถานศึกษาในพื้นที่ และองค์กรภาคประชาชนผ่านกลไกในการบริหารจัดการในพื้นที่ และได้กำหนดความสำคัญของการศึกษาเป็น ๓ ส่วนได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมของหน่วยงานในพื้นที่ (ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาชน) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และ ๒) การศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และ เศรษฐกิจ ของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลสารภี ทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน และ ๓) การพัฒนาระบบและกลไกงานวิจัยเพื่อชุมชนของสถาบัน โดยอาศัยรูปแบบการเก็บข้อมูลตามกิจกรรมดังนี้

๑ การศึกษาบริบทของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลสารภี ในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และ เศรษฐกิจ ก่อนการดำเนินโครงการ

๒ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

๓ การพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในของมหาวิทยาลัย คณะ ในการสนับสนุนงานวิจัย นวัตกรรมเพื่อสังคมและชุมชน

ในการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการภายในของมหาวิทยาลัยนั้น ได้กำหนดรูปแบบการดำเนินงานเป็น ๓ ด้านได้แก่ ๑) การศึกษาบริบทของระบบและกลไกเดิม ๒) กิจกรรมเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ๓) การพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัยในระดับสถาบันและระดับคณะ

ผลจากการดำเนินงานในระยะเวลา ๑๒ เดือนที่ผ่านมา (ตุลาคม ๒๕๕๗ – ตุลาคม ๒๕๕๘) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบการจัดการงานวิจัยคือ เกิดคณะทำงานเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์และการลดขั้นตอนระเบียบทางการเงิน , จัดตั้งคณะกรรมการด้านการวิจัย มีการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยอย่างต่อเนื่องในทุกมิติผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทั้งในด้านการเขียนและการพัฒนา Proposal / แนวทางการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรม ด้านการใช้ฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Database) เพื่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัย, การลงพื้นที่ การพัฒนาโจทย์วิจัย กระบวนการพัฒนาระบบการวิจัยเชิงพื้นที่ บูรณาการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษา, การบริหารโครงการวิจัยและการสังเคราะห์ความรู้เพื่อการพัฒนางานวิจัยเชิงพื้นที่ ,การจัดเวทีชุมชน สำหรับผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่นั้น จากการลงพื้นที่เพื่อร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมาประกอบการจัดทำแผนชุมชนนั้น ส่งผลให้เกิดโครงการวิจัยย่อย ใน ๖ ประเด็น ได้แก่ ๑) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ๓) การพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจชุมชนด้วยรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม ๔) การพัฒนารูปแบบการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสารภี ๕) การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการข้อมูลผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมสำหรับการบริหารจัดการชุมชนกึ่งเมือง ๖) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารสาธารณะเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองผ่านพื้นที่ทางสังคม : ลานสารภีรวมใจ

ในส่วนของการพัฒนาเชิงพื้นที่ของชุดโครงการย่อยทั้ง ๖ โครงการ ตั้งแต่มีการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน การพัฒนาข้อเสนอโครงการ การเสนอโครงการเพื่อพิจารณา การจัดสรรงบประมาณการวิจัย จวบจนกระทั่งถึงการดำเนินโครงการในขั้นตอนการลงพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งทั้ง ๖ โครงการได้เริ่มดำเนินการตามแผนงานของแต่ละโครงการในเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๘ นับจากการจัดสรรทุนผ่านสัญญาโครงการแล้วเสร็จ จากการดำเนินการในช่วง ๖ เดือนนี้พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงผลลัพธ์ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการเปลี่ยนแปลงในระยะแรกเป็นการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างต้นยางและถนนสายเชียงใหม่-ลำพูนและวิถีชีวิตของคนในชุมชนสารภีนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนักวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ อำเภอสารภี ต้นยาง และถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน เเท่าที่ค้นพบจากวัดในพื้นที่ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่ให้บริการและรวบรวมข้อมูลภาคสนามในประเด็นต่างๆ จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน ทำให้ได้ชุดข้อมูลอันประกอบไปด้วย

๑.๑. ประวัติการปลูกต้นยางในพื้นที่

๑.๒. อายุของต้นยาง

- ๑.๓. ประวัติความเป็นมาของต้นยางบนถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน
- ๑.๔. บทบาทในการดูแลต้นยางของคนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๕. บทบาทที่ควรเป็นของคนในชุมชนในการดูแลและอนุรักษ์ต้นยาง
- ๑.๖. ข้อเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนและต้นยางบนถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน

๒) การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลสารภี ในระยะแรกของการดำเนินการ นักวิจัยในโครงการได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

- ๒.๑. ข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของชุมชนตำบลสารภี
- ๒.๒. ข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชนตำบลสารภี
- ๒.๓. ข้อมูลการสำรวจโครงการที่ชุมชนต้องการให้มีการดำเนินการในแต่ละหมู่บ้าน

๓) การพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจชุมชนด้วยรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม ในระยะแรกของการดำเนินการเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และยกระดับศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มของสินค้ากลุ่มแม่บ้านหมู่ ๔ บ้านช่างเคิ่ง ตำบลสารภี โดยเป็นการ ดำเนินการใน ๒ ส่วนคือ การจัดทำร่างกติกากลุ่ม และ การจัดทำผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง ผลที่ได้คือ เกิดร่างกฎกติกาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม และได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ข้อมูลด้านความต้องการผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้บริโภคในเขตพื้นที่ตำบลสารภี
- ๓.๒ ข้อมูลแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านหมู่ ๔ ในด้าน ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ราคา การจัดจำหน่าย และรูปแบบการประชาสัมพันธ์
- ๓.๓ ข้อมูลความพึงพอใจของผู้บริโภคในพื้นที่ตำบลสารภีที่มีต่อผลิตภัณฑ์ตัวอย่างของกลุ่มแม่บ้าน

๔) การพัฒนารูปแบบการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสารภี จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและสำรวจสภาพปัญหาของขยะ โดยการประชุมกลุ่มกับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกเทศบาล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการจัดการขยะใน ๓ ประเด็น ดังนี้

- ๔.๑. ข้อมูลการจำแนกประเภทขยะที่มีในชุมชนตำบลสารภี
- ๔.๒. ข้อเสนอผลกระทบของปัญหาขยะที่มีในชุมชน
- ๔.๓. วิธีการจัดการขยะของชุมชนในปัจจุบัน

๕) การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการข้อมูลผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมสำหรับการบริหารจัดการชุมชนกึ่งเมือง ในระยะแรกของการลงพื้นที่เน้นการศึกษาข้อมูลทางด้านการจัดการข้อมูลผู้สูงอายุ หลังจากนั้นทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุแต่ละครัวเรือนตามกรอบของความต้องการของระบบ รวมทั้งศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนที่เกิดขึ้น โดยทำการดำเนินการตามวงจรพัฒนาระบบ (The System Development Life Circle : SDLC) ผลของการดำเนินงานในระยะแรก ทำให้ได้ข้อสรุปพื้นฐานที่จำเป็นดังนี้

๕.๑. ข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน

๕.๒. ข้อมูลทางด้านการจัดการข้อมูลผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและนโยบายจากฝ่ายบริหารแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลตำบลสารภี

๕.๓. ข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไปของกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมดในตำบลสารภี

๕.๔. แบบสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุประจำตำบลสารภี

๖) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารสาธารณะเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองผ่านพื้นที่ทางสังคม : ลานสารภีรวมใจ ผลการเปลี่ยนแปลงในระยะแรกเป็นการสำรวจข้อมูลสภาพเดิมของพื้นที่เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกพลเมืองของคนในชุมชน ซึ่งได้ทำการสำรวจสภาพปัญหาชุมชนเบื้องต้นและข้อมูลทางระบบสังคมของตำบลสารภี รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม กลุ่มและความร่วมมือต่างๆในพื้นที่ เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลเกี่ยวกับสภาพเดิมของพื้นที่ตำบลสารภีทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน อันได้แก่

๖.๑. รายงานข้อมูลสภาพปัญหาพื้นฐานของตำบลสารภีครบทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน

๖.๒. ผลข้อมูลบริบทชุมชนที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปและโครงสร้างทางสังคมของตำบลสารภี

๖.๓. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบทางสังคม กลุ่มและความร่วมมือต่างๆในพื้นที่

อย่างไรก็ดี ณ ปัจจุบันโครงการวิจัยย่อยทั้ง ๖ โครงการยังคงอยู่ระหว่างการดำเนินการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ต่อไป ทั้งนี้ในส่วนของการจัดการระบบและกลไกการวิจัยในสถาบันนั้น ยังคงมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาโครงสร้างระบบและกลไกในระดับคณะเพื่อการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรมทั้งสถาบัน และเป็นไปตามผลการวิเคราะห์ระบบและกลไกการจัดการงานวิจัยซึ่งสังเคราะห์จากการประเมินในระดับสาขาวิชาต่อไป